

Nieuwsbrief zeetrekellingen

Nieuwsbrief Zeetrek Nr2 sept 2021

Nr. 2, september 2021

In deze tweede nieuwsbrief over zeetrekellingen besteden we aandacht aan twee opvallende fenomenen waarvan zeetrekwaarnemers getuige waren in de afgelopen maanden: massale doortrek en pleisteren van Dwergmeeuwen in het voorjaar, en een recordpassage van Zwarte Sterns in augustus. Daarnaast geven we enkele handige tips voor mensen die gebruik willen maken van de analyse-tools op de website [Trekellen.nl](https://trekellen.nl) om zelf patronen in de gegevens van zeetrekellingen te verkennen. We beginnen echter met het noemen van enkele recente ontwikkelingen.

Trends tot en met 2019 beschikbaar

Deze zomer zijn de nieuwste trends in het voorkomen van zeevogels op de Nederlandse Noordzee berekend door CBS. Rond 1 oktober komen ze beschikbaar op de Sovon website op <https://stats.sovon.nl/stats/soort/>.

Ten opzichte van de vorige versies zijn daarbij enkele wijzigingen doorgevoerd. In aanvulling op Dwergmeeuw en Grote Stern is nu ook voor Roodkeelduiker, Grote Jager, Visdief, Kleine Alk en Papegaaiduiker een landelijke trend berekend op basis van de combinatie van zeetrek- en vliegtuigtellingen

Protocol zeetrekellingen: commentaar welkom

Omdat het Netwerk Ecologische Monitoring een belangrijke informatiebron is voor natuurbeleid en -beheer voor overheden in Nederland, is de betrouwbaarheid van de verzamelde gegevens van belang. Om die te borgen verschijnen periodiek kwaliteits-rapportages over de diverse meetnetten, op basis waarvan mogelijke verbeteringen worden opgepakt en doorgevoerd. Ook is voor alle meetnetten de methode van gegevensverzameling beschreven in protocollen. De recente toevoeging aan het NEM vormde aanleiding om ook voor zeetrekellingen zo'n protocol op te stellen. Een conceptversie

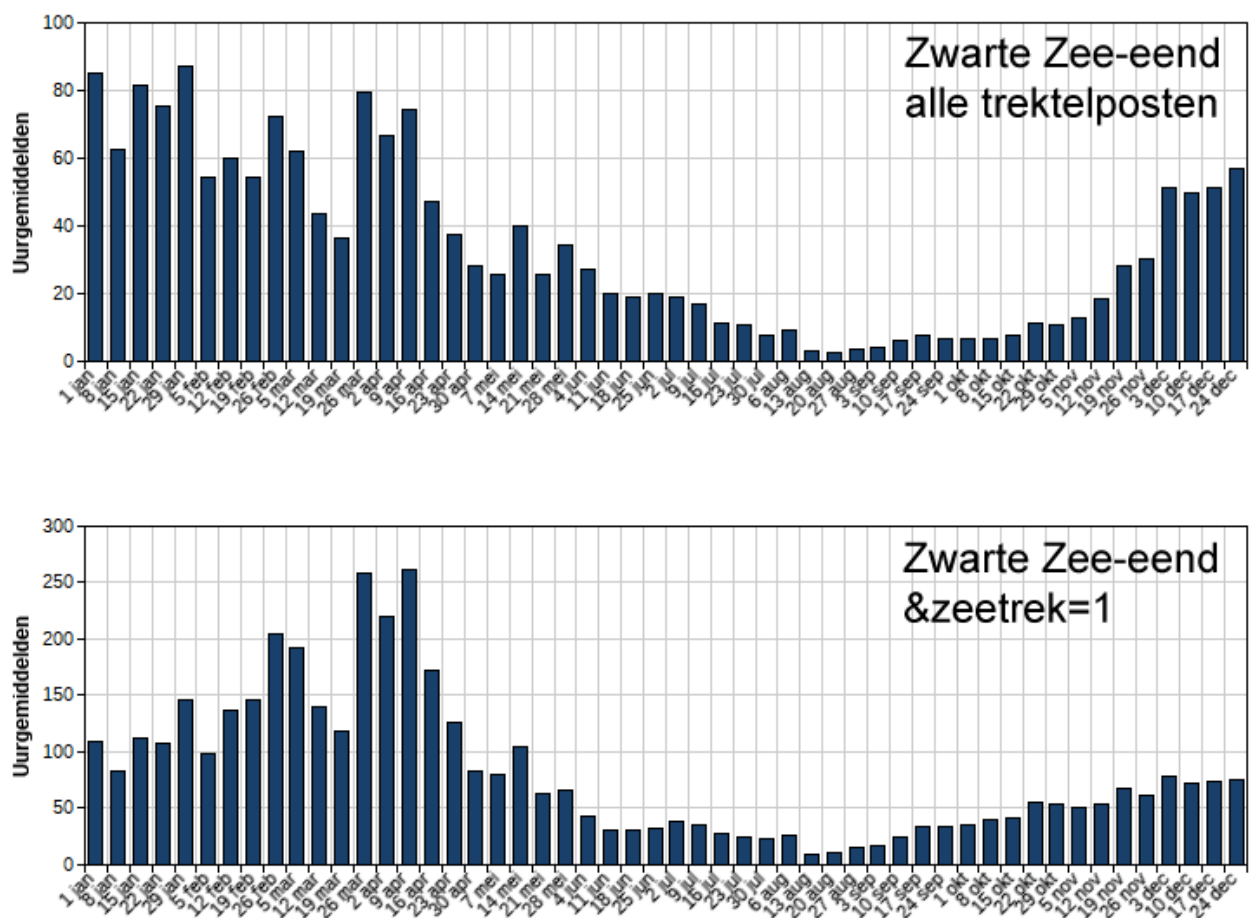
hiervan is nu gereed. Dit document (7 pagina's) beschrijft in beknopte vorm feitelijk de al sinds 1974 door de CvZ geïntroduceerde telmethode, maar geeft op enkele punten kleine aanvullingen of detailleringen, nadere uitleg en/of tips. Hierdoor is het ook bruikbaar als introductie / handleiding voor nieuwe tellers. Voor ervaren tellers bevat het protocol geen verrassende zaken, maar enkele van de erin genoemde punten zijn ook voor hen nog wel de moeite waard. Dat geldt bijvoorbeeld de registratie van niet specifiek gedetermineerde vogels uit de lastige 'paren' Roodkeel-/Parelduiker en Visdief/Noordse Stern. Zoals aangekondigd in Nieuwsbrief 1 geven we waarnemers graag de gelegenheid om mee te denken over deze richtlijnen. Enkelen van jullie zullen we hiervoor gericht benaderen, maar iedereen die geïnteresseerd is om het concept-protocol te lezen en waar nodig te voorzien van commentaar en aanvullingen kan een bericht sturen naar Hans Schekkerman (mailadres onderaan deze nieuwsbrief). Na verwerking van jullie opmerkingen zullen we het protocol uiteraard ook beschikbaar maken via de Trekellen website en/of deze Nieuwsbrief.

Analyse-tools in Trektellen.nl: twee tips

Onder de menuknop 'Analyse' biedt de website Trektellen.nl verschillende mogelijkheden om zelf bewerkingen en analyses te doen van de ingevoerde tellingen: onder meer fenologie, dagrecords, jaartotalen, kaarten met aantallen / uurgemiddelden, en doortrekpatronen. Dit alles voor zelf te kiezen selecties van land, locatie(s), tijdvak, vogelsoort en kleden. Leuk en leerzaam om je eigen ingevoerde waarnemingen in een breder perspectief te zetten. Vooral ook de grafieken bieden interessante inblikjes in de trek van soorten.

Een complicatie daarbij is wel dat in Trektellen verschillende typen 'tellingen' (landtrek, zeetrek, ringvangsten en noc-mig) zijn samengebracht. In de keuzemenu's onder Analyse kun je trektellingen selecteren via de opties onder Telpost, bv. 'alle trektelposten'. Als je zo een grafiek maakt van uurgemiddelden voor een zeevogel als Zwarte Zee-eend, worden echter

de wekelijkse aantallen getelde vogels gedeeld door het totale aantal tel-uren op alle trektelposten, ook die op het land. Het berekende uurgemiddelde valt daardoor lager uit dan wat je op zee voorbij ziet komen. Bij de Zwarte Zee-eend scheelt dat over het jaar bijvoorbeeld gemiddeld een factor 5. Bovendien is de seizoensverdeling van de telinspanning door landtrektellers anders dan die op zeetrekposten, waardoor de verschilfactor varieert over het jaar en het seizoenspatroon vertekend raakt. Bij de zee-eenden lijken hierdoor de overwinteraars vrij abrupt te arriveren in november, wanneer de landtrektellers in winterslaap gaan, en valt de doortrek-golf in april goeddeels weg doordat zij dan hun telposten weer opzoeken (fig. 1). Bij vogelsoorten die zowel over zee als over land trekken zal dit soort vertekening allicht kleiner zijn, maar bij sommige verschilt het seizoenspatroon over land en zee. Zo wordt voorjaarstrek van Kokmeeuwen in maart hoofdzakelijk gezien

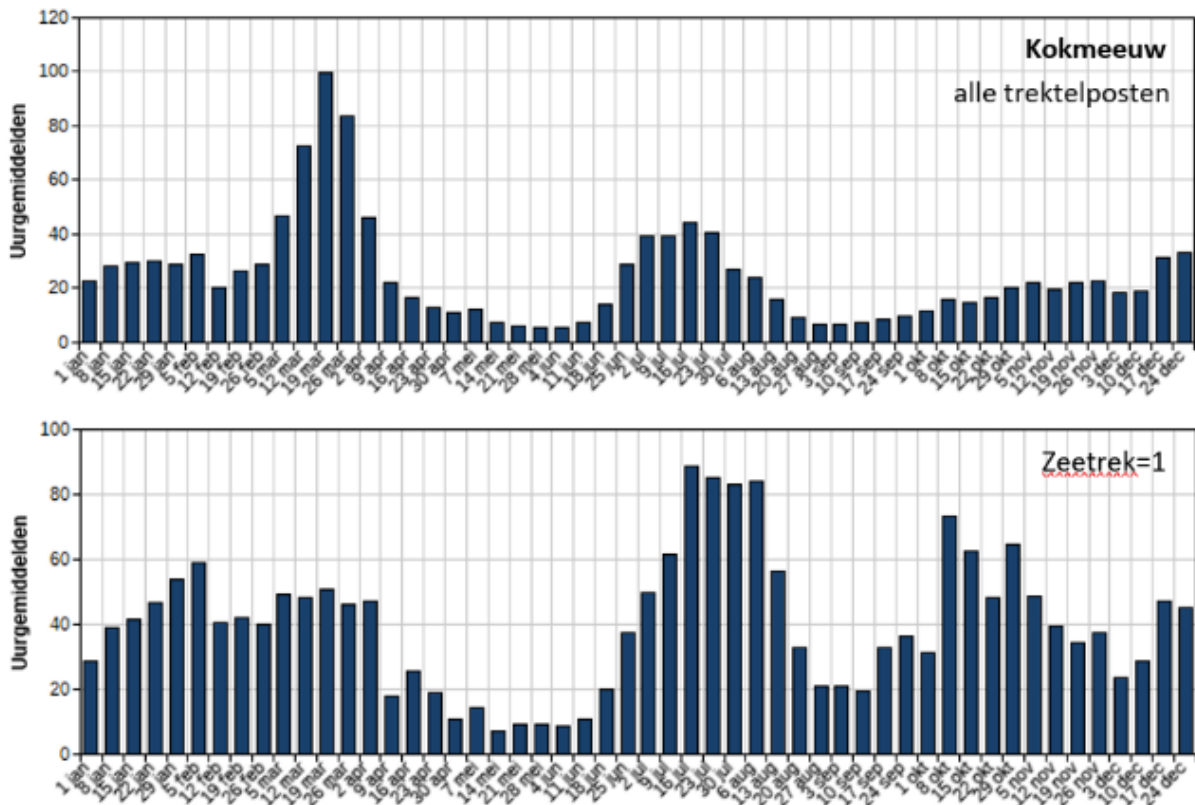

Figuur 1 Seizoenspatroon van Zwarte Zee-eend berekend over alle trektelposten in Nederland (boven) en alleen de zeetrekposten (onder), in de afgelopen 20 jaar (Trektellen.nl).

door landtrektellers, terwijl najaarsgolven in juli-augustus en vooral oktober zich juist langs de kust duidelijk aftekenen (fig. 2).

Wie is geïnteresseerd in doortrekpatronen over zee wil hiermee rekening houden. Gelukkig bestaat daar een simpel trucje voor. Stel onder Analyse de gewenste grafiekinstellingen in, met

Telpost='alle trektelposten', en typ vervolgens boven in je scherm achter de daar getoonde URL: zeetrek=1. Voer de URL uit en de grafiek toont alleen nog resultaten van zeetrekellingen. Deze truc werkt ook voor de andere Analyse-tools, zoals dagrecords en jaartotalen.

Figuur 2 Seizoenspatroon van Kokmeeuw berekend over alle trektelposten in Nederland (boven) en alleen de zeetrekposten (onder), in de afgelopen 20 jaar (Trekellen.nl).

Een tweede handig item in de Analyse-tools zijn de 'soortgroeptotalen'. Tijdens trektellingen zijn sommige lastige soortparen of -groepen in het veld niet altijd te onderscheiden, en daarom kun je de ongedetermineerde vogels invoeren als 'Noordse Stern/Visdief', 'duiker spec.' etcetera. Wie een seizoensgrafiek maakt voor één van deze soorten, bijvoorbeeld 'Visdief', ziet dan het patroon van de gedetermineerde Visdieven, terwijl de categorie Noordse Stern/Visdief ook voor een groot deel Visdieven omvat, en een ander verloop toont met pieken in voorjaar en nazomer. In Analyse kun je echter ook grafieken, kaarten en records oproepen van 'Noordse Stern/Visdief totaal'. Vergelijkbare opties zijn er ook voor de duikers en Alk/Zeekoeten (en voor kwikstaarten en Keep/Vink bij landtrektellingen).

Veel pleisterende Dwergmeeuwen in voorjaar 2021

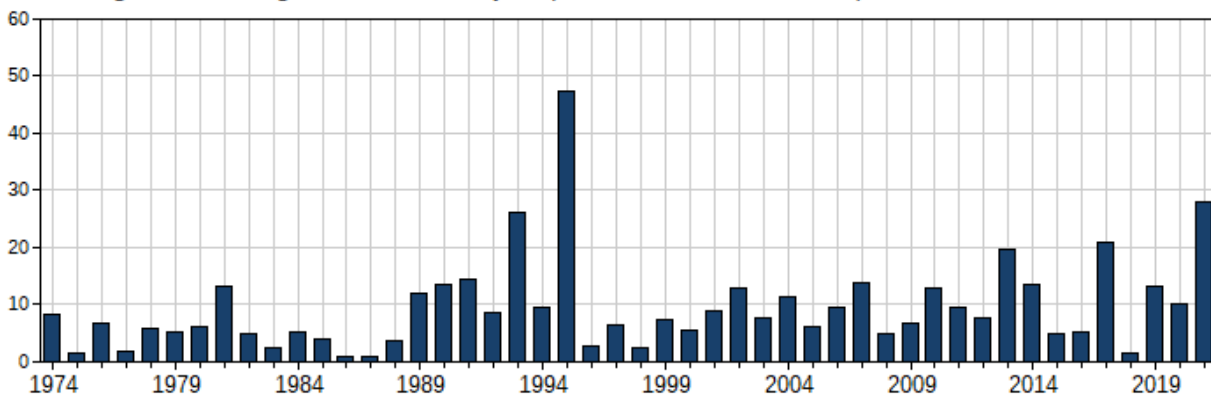
Dwergmeeuwen zijn populair bij zeetrektellers (zoals de meeste vogelsoorten waarvan de naam met 'Dwerg-' begint). Tijdens herfststormen zeilen ze stoer en behendig tussen de golven door, en in het voorjaar zijn ze met hun fraaie uiterlijk en passage in grote groepen beeldbepalend op dagen waarop vaak ook van andere soorten mooie trek is te zien. Sinds de jaren '70 is de voorjaarstrek langs onze westkust met enkele weken vervoegd en ook in omvang toegenomen, waarbij sinds eind jaren '90 ook op zee pleisterende en foeragerende groepen normaal zijn geworden (Camphuysen 2009, Sula 22: 49-66; Keijl & Leopold 1997, Sula 11: 17-20). In het afgelopen

decennium zijn er ook een paar slechtere jaren geweest (fig. 3), waardoor de berekende NEM-trend sinds ca. 2006 weer een daling vertoont. Het voorjaar van 2021 was echter met stip het beste ooit, zowel qua geteld aantal (ruim 337.000) als qua uurgemiddelde (fig. 3). Dit was vast mede een gevolg van aanhoudende winden uit de noord- en noordoosthoek gedurende een groot deel van april, die de trek ophielden. Dat Dwergmeeuwen grote variatie in aantallen vertonen tussen jaren, en talrijker zijn in voorjaren met veel tegenwind, werd al in 1990 beschreven (den Ouden & Stougie, Sula 4: 90- 98).

Dit voorjaar werden verreweg de grootste aantallen geteld vanaf de posten tussen Bloemendaal en Camperduin, dus voor de kust

van de regio Kennemerland: uurgemiddelden daar lagen in de periode 1 april - 2 mei tussen 550 en 880 vogels /uur. Van Noordwijk tot Den Haag waren de aantallen fors lager maar toch ook aanzienlijk (140-240 /uur). Het laagst waren ze in het Deltagebied (30-80 /uur) en bij Huisduinen en Texel (55-60 /uur). Dit ruimtelijke beeld week niet af van dat in de afgelopen 20 jaar. Het suggereert dat veel Dwergmeeuwen de Kop van Noord-Holland over land afsteken en via de Waddenzee verder noordoostwaarts vliegen. Vanaf de oostelijker gelegen Waddeneilanden wordt in het voorjaar niet veel zeetrek geteld (wie pakt dat op?), maar langs Schiermonnikoog passeerden er op 28 april 5910 in 7,5 uur.

Dwergmeeuw - uurgemiddelden voorjaar (n=2.492.379, h=234.748)

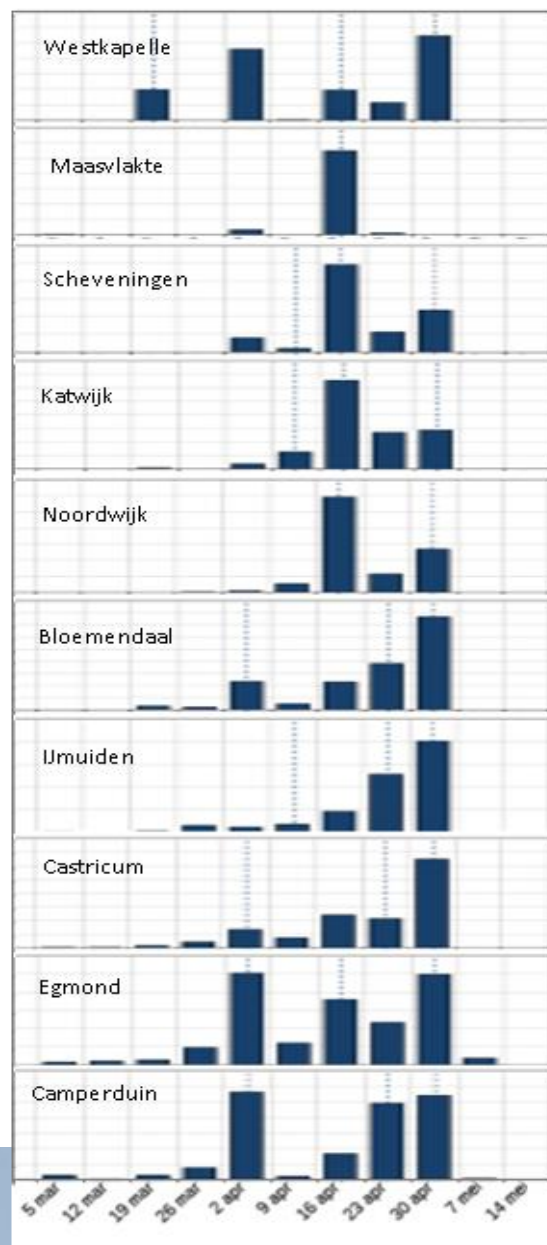
Figuur 3 Uurgemiddelden van Dwergmeeuw langs Nederlandse zeetrekposten in het voorjaar, 1974-2021 (Trekellen.nl).

De hoofdtrekperiode omvande een maand, van 2 april tot 2 mei. Daarin leek er sprake van minstens twee trekgolven, voor zover dat valt te reconstrueren aan de hand van de niet-dagelijkse tellingen op verschillende posten. Begin april werden al grotere aantallen gezien langs Westkapelle en bij Egmond (4 apr: 5.237) en Camperduin (8 apr: 12.169). Deze vogels lijken de tussenliggende kustdelen grotendeels te hebben overgeslagen - in rechte lijn over zee? Na een week zonder veel Dwergmeeuwen volgde vanaf 17 april een opleving die wel ook zichtbaar was vanaf de Zuid-Hollandse posten; hier werden grotere aantallen gezien tussen 17 en 28 april. Bij Kennemerland werden vooral na 20 april de meeste Dwergmeeuwen geteld, wat het beeld geeft van een geleidelijke noordwaartse verschuiving langs de Hollandse kust in de tweede helft van die maand (fig.4). De apotheose hiervan was een massale uittocht

op 1 en 2 mei (met o.a. resp. 16.675 en 30.468 langs Bloemendaal), toen de wind na een periode in de noord- en oosthoek draaide naar (noord)west. Vanaf 3 mei werden geen grotere aantallen Dwergmeeuwen meer gezien voor de kust.

Dwergmeeuwen hebben een uitgestrekt broedareaal in Eurazië. De grootte van de westelijke populatie, broedend ten W van de Oeral, wordt geschat op 96.000 – 180.000 vogels (AEWA Conservation Status Report 8, 2007). Een optelling over het hele voorjaar van de getelde aantallen levert voor de twee 'beste' telposten Bloemendaal en Camperduin respectievelijk 95.000 en 77.500 vogels op (overwegend naar N vliegend), terwijl niet op alle dagen is geteld. Extrapolatie van de uurgemiddelden over de hoofdtrekperiode van 30 dagen, uitgaande van 6 trek-uren per dag,

levert totaalschattingen op van 140.000-160.000 vogels, niet ver van de bovengrens van de populatieschatting. Er was echter vrijwel zeker geen sprake van een continue noordwaartse doortrek, maar van pleisterende groepen die in de morgen "al foeragerend langzaam noordwaarts gaan, en dan in de loop van de dag, als de telposten meestal niet meer bezet zijn, weer naar het zuiden vliegen of afdrijven, terwijl ze op zee rusten" (Han Buckx op Dutch Birding forum). Zo'n extrapolatie levert dan een forse overschatting op van het totale aantal betrokken vogels. Aan de andere kant vormen de bijna 31.000 N langs Bloemendaal op 2 mei hiervoor een absolute ondergrens. Dat aantal is overigens (net) geen landelijk dagrecord: op 1 mei 2013 vlogen bij Camperduin in twee uur tijd 30.470 Dwergmeeuwen al foeragerend naar Z en 2748 N. Hiermee is duidelijk dat dit deel van de Noordzee voor de Dwergmeeuw een voorjaarspleisterplaats van groot (internationaal) belang is geworden. Jammer genoeg weten we nog maar heel weinig van hun ecologie: naar welke broedgebieden zijn de vogels op weg, hoe lang blijven individuen pleisteren, doen ze dat elk jaar, en wat eten ze hier?

Figuur 4. Uurgemiddelden van Dwergmeeuw per standaardweek in voorjaar 2021 langs zeetrekposten gerangschikt van Z naar N (Trekellen.nl). De aantallen op de verticale as verschillen tussen posten.

Recordaantallen Zwarte Sterns in augustus

Het meest opvallende fenomeen in het eerste deel van dit zeetrek-najaar was een spectaculaire doortrekgolf van Zwarte Sterns rond midden-augustus, met aantallen die nog nooit eerder waren vastgesteld langs de Noordzeekust. Illustratief hiervoor is dat in het overzicht van dagrecords op Trektellen.nl (met 'zeetrek=1') nu de hele top-14 uit deze periode stamt. Het uurgemiddelde over alle zeetrek-telposten in augustus 2021 (49.4 vogels /uur) was 26 maal zo hoog als dat in de afgelopen 20 jaar.

Ongewone aantallen Zwarte Sterns begonnen zich af te tekenen vanaf 8 augustus, met resp. 172 langs Petten en 135 langs Huisduinen op de 10e (totalen niet meer dan indicaties; tel-inspanning wisselde per dag en telpost). Op 12 augustus werden er bij Petten 1796 Z gezien, gevolgd door 2022 Z bij Camperduin op de 13e. Bij Egmond en Castricum werd die ochtend ook geteld maar bleven de aantallen met ruim 200 vogels nog flink achter. Pas de volgende dag bereikte de golf ook die posten (Castricum 1377, Egmond 1059, Camperduin 5031, en Huisduinen 1682 Z), maar reikte nog niet echt zuidelijker (Den Haag: 147 Z). Dat gebeurde ook op de 15e nog niet (Bloemendaal 7, Den Haag 1) en ook bij Castricum en Egmond vlogen er toen weer minder (279 en 379 Z), terwijl hogerop langs de Noord-Hollandse kust nog flinke aantallen heen en weer vlogen: Camperduin 1688 Z 731 N, Texel 264 Z 289 N. Een concentratie van tot 5000 Zwarte Sterns lijkt dus enkele dagen aanwezig te zijn geweest voor de Kop van Noord-Holland, zonder door te trekken naar zuid. Een intrigerende vraag is of deze vogels na een dag foerageren op zee misschien terugvlogen naar een slaapplek, bijvoorbeeld op de Razende Bol of zelfs de traditionele locatie op het Balgzand.

De wind was op 12-15 augustus matig uit W-ZW (3-4B), maar ruimde op de 16e naar WNW6. Dat was voor de Zwarte Sterns en ook voor minstens 20 000 Visdieven het sein om te vertrekken: Bloemendaal 1952 Z, Den Haag (Scheveningen) 5248, Maasvlakte 1618 en Westkapelle 1928 Z. Ze vlogen meteen de Noordzee uit: Duinkerken 2466, Cap Griz-Nez 398 Z. In Noord-Holland werd die dag niet geteld, behalve bij Huisduinen, waar niet alleen

483 Zwarte Sterns naar Z vlogen, maar vanaf het eind van de ochtend ook 1779 naar N – terug de meer beschutte Waddenzee in?

Langs de Noordzeekust was daarmee de grote golf voorbij; op de 17e passeerden niet meer dan enkele tientallen Zwarte Sterns per telpost. In het Waddengebied werden er op de 17e nog 1840 W geteld en bij de Eemshaven nog tot 21 augustus 200-600 per dag. Misschien waren het deze vogels die op de 22e voor een laatste golfje zorgden langs Westkapelle (320 Z) en de Belgische kust?

De vraag is natuurlijk wat de aanleiding vormde voor deze recordaantallen. Het lijkt om meer te gaan dan reguliere trek vanuit de traditionele najaars-stopover in IJsselmeer en Waddenzee. Bovendien vond vertrek uit het IJsselmeer in het verleden meestal zuidwestwaarts over land (en 's avonds) plaats. Navraag bij onderzoekers actief in het IJsselmeergebied leverde het beeld op dat de aantallen daar pleisterende Zwarte Sterns vergelijkbaar waren met die in de afgelopen jaren, dat wil zeggen substantieel lager dan in het verleden. Hoe het daar met het voedselaanbod zat is nog niet duidelijk, omdat de jaarlijkse spieringsurvey pas in oktober plaatsvindt. Het is ook denkbaar dat buitengewoon gunstige foeragemogelijkheden op de Noordzee dit jaar vogels aantrokken die in andere jaren op de Westelijke Waddenzee en/of het IJsselmeer pleisteren. Ook de uurgemiddelden van Visdief (/Noordse Stern) lagen in augustus twee tot drie maal zo hoog als het langjarige gemiddelde. Voor de waarnemers was het in ieder geval genieten van zo'n stroom Zwarte Sterns over zee!

Verder opvallend in de start van najaar 2021

Ondertussen is het najaarsseizoen een aardig stukje onderweg. Met stormweer zijn we als zeetrekters nog niet rijk bedeed, maar een paar interessante fenomenen tekenen zich al duidelijk af. Al in de tweede helft van augustus verschenen ongebruikelijk veel Kleine Jagers, en dat duurt voort tot het moment van schrijven (eind september). De uurgemiddelden overtreffen zelfs wat in de jaren '80 en '90 gebruikelijk was. Dit was het meest opvallend voor de westelijke Waddeneilanden Texel (wat te denken van 93 Z 138 N in 3,5 uur op 13 sep

bij wind O3) en Vlieland, en de Kop van Noord-Holland. Een link met de grote aantallen sterns hier ligt voor de hand. Misschien wel minder verheugend zijn de ongebruikelijke aantallen Zeekoeten (met enkele Alken) die sinds eind augustus op zee worden gezien, en helaas ook wel aanspoelen aan het strand. Dit lijkt onderdeel van een veel grootschaliger fenomeen in de Noordzee, met honderden dode en nog veel meer op ongebruikelijke plekken opduikende vogels langs de Britse Oostkust (zie <https://www.birdguides.com/news/investigatio-n-launched-as-auk-crisis-worsens>). Wellicht valt hier in een volgende nieuwsbrief meer over te melden.

Hans Schekkerman

Gerard Troost
Chris van Turnhout

contact:

hans.schekkerman@sovon.nl

